

HBO Master Special Educational Needs

De Educational Research Project

Het signaleren van (hoog-)begaafde leerlingen op o.b.s.
Schuilingsoord

Yvette Bos

Copyright 1996 Randy Glasbergen. www.glasbergen.com

"I can suck pudding up my nose and blow it out the corner of my eye, but they *still* won't put me in the gifted class at school!"

Studentnummer: 1575650

Leerroute code: OSOLP-RTP102-08

Docent: Henk Moorlag

Datum: 29-08-2010 (versie 3)

Ik verklaar dat dit onderzoeksverslag het resultaat is van mijn inzet en studie en dat het niet op deze of een vergelijkbare manier is aangeboden aan een andere HBO opleiding met de bedoeling daar studiepunten voor te ontvangen

Inhoudsopgave

Voorwoord	blz. 3
1. Inleiding (motivatie) en de onderzoeksvraag	blz. 4
1.1 Literatuurstudie; (hoog-) begaafdheid en onderpresteren vanuit de literatuur benaderd	blz. 5
2. Het onderzoek	blz. 13
2.1 Wat is de visie op (hoog-)begaafdheid in de school?	blz. 14
2.2 Welk signaleringsinstrument is er nu aanwezig op de school en waarom bevalt deze niet?	blz. 16
2.3 Welke overige signaleringsinstrumenten zijn er en waarin onderscheiden ze zich?	blz. 18
2.4 Is er binnen het signaleringsinstrument specifiek aandacht voor onderpresteerders?	blz. 19
3. Conclusies en aanbevelingen	blz. 22
4. Reflectie	blz. 24
Literatuurlijst	blz. 27

Voorwoord

Dit is een educational research over het signaleren van hoogbegaafdheid, waarbij vooral gelet wordt op het signaleren van onderpresteerders. Bij het eerst bedenken van de onderzoeksvraag was het nog vooral op hoogbegaafde leerlingen gericht, maar na een gesprek met de directrice over het belang van het onderzoek is besloten ook vooral te kijken naar het signaleren van onderpresteerders. Hier heb ik mijn onderzoek iets op aangepast en daarom is vraag 2.4, 'is er binnen het signaleringsinstrument specifiek aandacht voor onderpresteerders', toegevoegd.

Het doel van dit onderzoek was het geven van een goede aanbeveling aan de school voor het kiezen van een juist signaleringsinstrument wat goed bij de visie van de school aansluit.

Mijn dank voor dit onderzoek gaat verder uit naar het team van o.b.s. Schuilingsoord en de directrice, die mij de nodige informatie hebben gegeven. Ook bedank ik graag mijn medestudenten voor de feedback die ik van hen heb gekregen.

1. Inleiding (motivatie) en de onderzoeksvraag

Het onderzoek is ontstaan vanuit de behoefte van o.b.s. Schuilingsoord om zelf te bepalen welke leerlingen er in aanmerkingen komen voor zogenoemde 'plusklassen' die de school heeft. De school participeert in een excellentieproject waar deze klassen een onderdeel van zijn.

Op het moment is het Sidi-R protocol aanwezig op school, maar deze wordt niet gebruikt voor het signaleren van de leerlingen. De reden hiervan is terug te vinden in hoofdstuk 2.2: Welk signaleringsinstrument is er nu aanwezig op de school en waarom bevalt deze niet?

Om te komen tot een goed en duidelijk antwoord heb ik de volgende onderzoeksvraag opgesteld:

Welk(e) signaleringsinstrument(en) met betrekking tot hoogbegaafdheid is/zijn er 'op de markt' en welk van deze instrumenten past bij de school om te komen tot een signalering van (hoog-)begaafde leerlingen?

Om te komen tot een antwoord op deze vraag heb ik de volgende deelvragen opgesteld;

- *Wat is de visie op (hoog-)begaafdheid in de school?*
- *Welk signaleringsinstrument is er nu aanwezig op de school en wat zijn de bevindingen?*
- *Welke overige signaleringsinstrumenten zijn er en waarin onderscheiden ze zich?*
- *Is er binnen het signaleringsinstrument specifiek aandacht voor onderpresteerders?*
- *Hoe wordt het nieuwe signaleringsinstrument ingevoerd in de school?*

1.1 Literatuurstudie: (hoog-)begaafdheid vanuit de literatuur benaderd

In deze literatuurstudie heb ik eerst gekeken naar definities van de begrippen hoogbegaafdheid en intelligentie. Vervolgens heb ik ook veel boeken van Eleonoor van Gerven gelezen, omdat zij op het gebied van hoogbegaafdheid een autoriteit is.

Bij het bestuderen van de literatuur komt gelijk naar voren dat er geen eenduidige definitie van het begrip 'hoogbegaafdheid' is. Busato (2000) beschrijft zelfs dat er nog geen algemeen geaccepteerde definitie van intelligentie bestaat. In zijn boek bespreekt hij onder andere de theorie van Gardner ('er zijn acht verschillende soorten intelligenties') en de theorie van Sternberg (triarchische theorie).

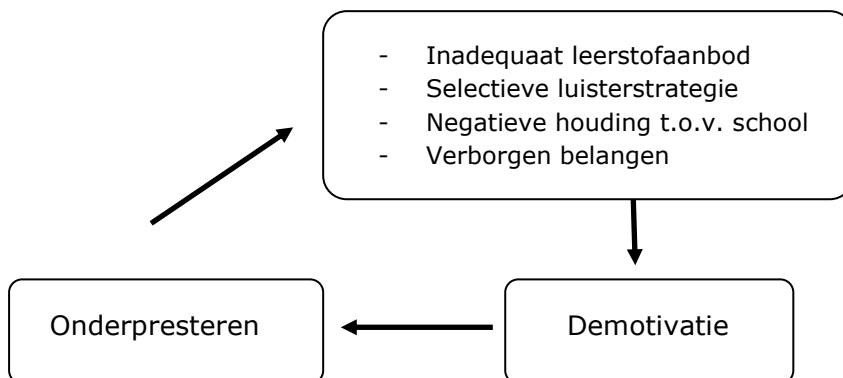
Wel schrijft Busato dat in de tegenwoordige, wetenschappelijke theorieën over hoogbegaafdheid men het er grotendeels over eens is dat de benadering van hoogbegaafden niet alleen gericht moet zijn op het vaststellen van een hoog IQ, maar dat deze ook juist cognitieve, motivationele, sociale en creatieve factoren van hoogbegaafdheid benadrukt. Elshout (1985) illustreert dit treffend: het zijn niet alleen de 'gaven van het hoofd' die een grote rol spelen, op een gegeven moment kunnen de 'gaven van het hart' nog wel eens een grotere rol spelen. Met 'gaven van het hart' bedoelt hij dan eigenschappen die noodzakelijk zijn om een bepaald talent, bijvoorbeeld muzikaliteit, de kans te geven zich (door een moeizaam en jarenlang proces van studeren en oefenen) te ontwikkelen. Als voorbeeld hiervan noemt hij onder andere doorzettingsvermogen, zelfvertrouwen en veeleisendheid.

Iemand die op dit moment een expert is op het gebied van hoogbegaafdheid bij kinderen is zeker Eleonoor van Gerven. Ik ben dan ook veel boeken en artikelen van haar tegengekomen met betrekking tot dit onderwerp. In één van haar boeken onderstreept ook zij het gegeven dat hoogbegaafdheid meer is dan alleen IQ (van Gerven, 2001). Zij haalt in haar boek het Triadisch model van Renzulli en Mönks aan, waarbij hoogbegaafdheid bestaat uit drie persoonlijkheidsfactoren (intelligentie, motivatie en creativiteit) die onder invloed van omgevingsfactoren (gezin, school en peergroup) zodanig tot

ontwikkeling kunnen komen dat er prestaties zichtbaar worden op hoogbegaafd niveau. Wel legt zij hierin nog een link naar het Multifactorenmodel van Heller (Heller & Ziegler, 2000). Dit model is in feite een synthese van de opvattingen van Renzulli/Mönks en de theorieën over meervoudige intelligentie van Gardner. Heller gaat uit van de dynamiek tussen begaafdheidsfactoren, niet-cognitieve persoonlijkheidskenmerken en omgevingsfactoren. Bij een optimale dynamiek leidt dit tot prestaties op (hoog)begaafd niveau op één of meer prestatiegebieden die Gardner onderscheidde.

Verder geeft van Gerven in haar boek aan dat bij het signaleren van hoogbegaafdheid op school het raadzaam is een goed signalerings- en diagnosticeringsprotocol te doorlopen, waarbij ze aangeeft dat dit niets zegt over de hoogte van een IQ bij een kind.

Vervolgens wil ik ook nog kort ingaan op hoe onderpresteren vanuit de literatuur wordt benaderd. Van Gerven haalt in haar boek een citaat van Kaufmann (1991) aan; Onderpresteren is langdurig minder presteren dan wat op basis van de aanwezige mogelijkheden van iemand verwacht mag worden (van Gerven, 2001). Verder geeft zij aan dat onderpresteren een vicieuze cirkel is (zie afbeelding).

Wat verder voor belang is voor mijn onderzoek zijn de signalen van onderpresteerders. Deze zijn onder te verdelen in positieve en negatieve signalen (Pluymakers & Span, 1999). In totaal zijn er 15 kenmerken te onderscheiden waaraan alle onderpresteerders in meer of mindere mate voldoen.

- Ongewone interesses

- Voorkennis
- Onnodige fouten
- Neerwaartse lijn in prestaties
- Ontdekkingsdrang en creativiteit
- Komt uit de verf bij onderwijs op maat
- Eigen keuzes
- Gevoeligheid
- Slechte prestaties
- Niet maken van huiswerk
- Hekel aan automatiseren
- Faalangst/perfectionisme
- Verzet tegen autoriteit
- Slechte concentratie
- Afwijzen van verantwoordelijkheid

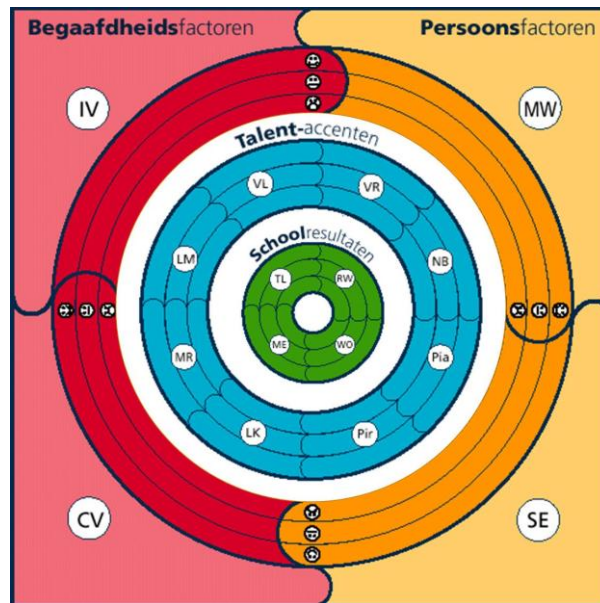
Wat voor mij zeer relevant is en wat blijkt uit de gelezen literatuur, is dat hoogbegaafdheid niet alleen een hoog IQ is. Dit is iets wat de school zeker moet laten meewegen in haar keuze voor een signaleringsinstrument en in haar keuze voor leerlingen die behoren tot een zogenaamde plusgroep.

Vervolgens ben ik de volgende signaleringsinstrumenten met betrekking tot het signaleren van hoogbegaafdheid tegengekomen;

Surplus (Begaafdheid in beweging)

Surplus is het begaafdencentrum van MHR. Zij gebruiken in plaats van de naam 'hoogbegaafde kinderen' bredere en genuanceerde aanduiding: begaafde en intelligente kinderen (Surplus).

Surplus ontwikkelde op basis van ervaring en onderzoek het Surplusmodel;

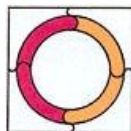

De mate van kleuring van de ringen geeft aanleiding tot Surplus-routes: blauwdrukken voor begeleiding van begaafde kinderen.

Toelichting op de elementen waaruit het surplusmodel is opgebouwd:

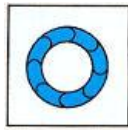
- A. De rood/oranje buitenring met: Begaafdheids- en persoonlijkheidsfactoren
- B: De blauwe binnenring met Talent-accenten
- C: De groene binnenring met Schoolresultaten

A. Begaafdheids- en persoonlijkheidsfactoren
De vier begaafdheids- en persoonlijkheidsfactoren vormen de basis van het model.
Deze bevinden zich in de buitenste schijf.

- IV** **I**ntellectueel **V**ermogen
- CV** **C**reërend (denk)**V**ermogen
- MW** **M**otivatie / **W**erkhouding
- SE** **S**ociaal-**E**motioneel functioneren

B. Talent-accenten
De tussenschijf representeert de acht manieren van 'knap zijn' van Gardner.

LM	Logisch Mathematisch	'Reken-knap'
VL	Verbaal-Linguistisch	'Woord-knap'
VR	Visueel Ruimtelijk	'Beeld-knap'
NB	Naturalistisch-Biologisch	'Natuur-knap'
Pia	Intra-Persoonlijk	'Zelf-knap'
Pir	Inter-Persoonlijk	'Mensen-knap'
LK	Lichamelijk-Kinestetisch	'Beweging-knap'
MR	Muzikaal-Ritmisch	'Muziek-knap'

C. Schoolresultaten

De binnenste schijf visualiseert de feitelijke schoolresultaten.

TL	Taal-Lezen
RW	Rekenen-Wiskunde
WO	Wereld-Oriëntatie
ME	Motoriek-Expressie

Verder onderscheidt Surplus vijf begaafdheidsprofielen voor de aanpak van de begeleiding van begaafde en intelligente kinderen, weergegeven in onderstaand schema:

	<i>Begaafdheidsprofiel</i>	<i>Omschrijving</i>
Profiel 1	De harmonisch begaafde leerling	Leren is een feest...maar geef me de ruimte!
Profiel 2	De harmonisch intelligente leerling	Leren is een feest...maar mag het iets pittiger?
Profiel 3	De disharmonisch begaafde of intelligente leerling: motivatie /werkhouding	Leren is een feest...maar hoe krijg ik er weer zin in?
Profiel 4	De disharmonisch begaafde of intelligente leerling: sociaal-emotioneel functioneren	Leren is een feest...maar hoe voel ik me ook lekker?

Profiel 5	De disharmonisch begaafde of intelligente leerling: motivatie /werkhouding én sociaal-emotioneel functioneren	Leren is een feest...maar ik zit helemaal vast, help me!

Op basis van dit model heeft MHR haar aanbod opgebouwd. Dit aanbod is ondergebracht in twee basismappen:

1. Begaafdheid in beweging: voor- en vroegschool / 2-5 jaar
2. Begaafdheid in beweging: vroeg- en volschool / 5-12 jaar

Bovenstaande mappen vormen de rode draad voor het uitzetten en uitvoeren van een structureel beleid voor de doelgroep in de basisschool. Er is een gratis quickscan ('het Surpluschoolprofiel') via de website beschikbaar om de beginsituatie van een school in kaart te brengen.

Beide mappen bestaan uit drie delen:

Deel A - Begaafdheid in beweging

Achtergrondinformatie, verantwoording, beschrijving en toelichting op het surplusmodel.

Deel B - Begaafdheid in beeld, de surplusladder in drie stappen

1. *De surplus-schets*: een eerste, eenvoudige check op de indicatie 'begaafd of intelligent'.
2. *De surplus-tekeningen*: inventariseert en vergelijkt uitgebreid middels vragenlijsten de mening van leraar, ouders en eventueel het kind zelf.
3. *De surplus-foto* professioneel onderzoek door medewerkers van het Surplus-Begaafdencentrum MHR.

Deel C - Begaafdheid in de dagelijkse schoolpraktijk

In drie stappen – preventief, pro-actief en curatief – passeren vele praktische facetten van het begeleiden van begaafde en intelligente kinderen de revue. Daarbij ligt het accent nadrukkelijk op het voorkomen van problemen.

De schriftelijke uitgave van 'Begaafdheid in beweging 5-12 jaar' wordt ondersteund door een webbased digitaal programma. Scholen kunnen daarmee zelfstandig de surplus-schets en de surplus-tekening voor een onbeperkt aantal leerlingen in beeld

brengen. Daarnaast biedt het programma extra informatie voor de begeleiding.

Het tweede signaleringsinstrument dat ik ben tegengekomen is het Digitaal Handelingsprotocol Hoogbegaafdheid (DHH)

Het Digitaal handelingsprotocol hoogbegaafdheid (DHH) is een compleet systeem voor de identificatie en het begeleiden van hoogbegaafde leerlingen uit groep 1 tot en met 8 van het basisonderwijs.

Taakverlichting

Het Digitaal handelingsprotocol hoogbegaafdheid vermindert de taaklast van de intern begeleider van de hoogbegaafde leerlingen. Het protocol is zo opgebouwd dat na het proces van signalering en diagnostiek iedere leerkracht zelfstandig hoogbegaafde leerlingen kan begeleiden.

Advies op maat

Het proces van signalering en diagnostiek is volledig geautomatiseerd. Het protocol begeleidt u bij alle stappen en geeft u aan het eind van het traject een individueel advies voor de leerling. Mochten er indicaties zijn die wijzen in de richting van faalangst of onderpresteren dan wordt u daar tijdig op geattendeerd.

Een passend handelingsplan

Nadat u met hulp van het Digitaal handelingsprotocol een conclusie hebt getrokken, wordt u begeleid bij het schrijven van een handelingsplan. Daarvoor vindt u de volgende ondersteunende aspecten:

Het adviestraject Vervroegde Doorstroming:

- maakt automatisch gebruik van eerder ingevoerde gegevens over een leerling;
- ondersteunt bij het nemen van een afgewogen beslissing;
- geeft richtlijnen voor de aanpak.

Complete richtlijnen compacting voor uw eigen methode:

- voor diverse vakken: taal, spelling, rekenen, aanvankelijk en begrijpend lezen en zaakvakken;
- richtlijnen zijn gebaseerd op leerlijnen;
- differentiëren op twee niveaus boven 'goed';
- geven ondersteuning bij planning van de leerstof.

Begeleid bij het selecteren van een passend verrijkingaanbod:

- kiezen per groep, per vakgebied, per leerlijn;
- recensies van geschikt materiaal;
- speciale verrijkingopdrachten voor kleuters.

Pedagogische handelingssuggesties voor de meest voorkomende aandachtspunten bij bijvoorbeeld:

- sociaal functioneren;
- zelfbeeld;
- faalangst;
- onderpresteren;
- werk- en leerstrategieën.

Op de website (www.dhh-po.nl) is verder een uitgebreide presentatie te vinden van de werking van het protocol.

2. Het onderzoek

Na de literatuurstudie begint mijn onderzoek, alhoewel ik tijdens het onderzoek ook nog veel literatuur heb geraadpleegd. Voor mijn onderzoek heb ik deelvragen opgesteld zoals die staan in de inleiding, die gezamenlijk de onderzoeksvraag kunnen beantwoorden en die kunnen zorgen voor een advies aan de school. Het is vooral een vergelijkend onderzoek geworden waarbij ik, onder andere gebruik makend van de aanbevelingen vanuit de literatuur, verschillende signaleringsinstrumenten omschrijf en met elkaar vergelijk.

Om te kijken wat de school graag terug wil zien in het nieuwe signaleringsinstrument heb ik een interview met de directrice gehouden en is er een teamvergadering over hoogbegaafdheid en de plusklas belegd.

Het interview met de directrice houd ik om direct te weten te komen wat de bevindingen zijn van het huidige signaleringsinstrument. Dit interview zal een gesloten interview zijn, zodat ik van tevoren kan bepalen wat ik wil weten en daar ook gericht naar kan vragen. De directrice werkt al een aantal jaren op de school en met het huidige instrument en weet ook vanuit de leerkrachten wat de bevindingen zijn over het huidige instrument. Als ik weet wat de bevindingen zijn, kan mij dit helpen om te komen tot een goede vergelijking van de andere signaleringsinstrumenten.

De teamvergadering helpt mij in mijn onderzoek door te bevragen wat de teamleden graag terug zouden zien in een nieuw signaleringsinstrument en hoe zij denken het nieuwe instrument in te zetten in hun klas. Het is voor mij handig om dit in een vergadering te doen, omdat je dan alle leerkrachten bij elkaar hebt en je niet steeds dezelfde vraag aan verschillende leerkrachten hoeft te stellen. Ook kunnen de teamleden nog met elkaar in discussie over wat ze nog terug zouden willen zien in een nieuw signaleringsinstrument, en zouden ze zo van elkaar op nieuwe ideeën kunnen komen.

2.1 Wat is de visie op hoogbegaafdheid in de school?

Om met mijn onderzoek te beginnen was dit een hele belangrijke vraag. Ik moet eerst weten hoe de collega's en de directrice denken over hoogbegaafdheid, zodat ik hier in mijn vergelijkingen van de verschillende signaleringsinstrumenten rekening mee kan houden. Dit is van belang omdat zij uiteindelijk degene zijn die met het instrument zullen moeten werken en die het instrument zullen aanschaffen op basis van mijn bevindingen.

Ook vanuit de literatuur bestaat geen algemeen geaccepteerde definitie van intelligentie (Busato, 2000) of van hoogbegaafdheid. Het is daarom heel lastig om met het team van de school tot een eenduidig antwoord te komen. Dit is niet direct noodzakelijk, maar het is wel belangrijk om als team een ongeveer gelijke strategie te hebben als het gaat om de benadering van hoogbegaafde leerlingen.

De leerkrachten hebben een overzicht te zien gekregen van alle gangbare ideeën en modellen die op dit moment over hoogbegaafdheid te vinden zijn. Hieronder vallen de theorieën van Gagné, Sternberg en Ziegler en Heller. In alle modellen zit wel iets wat de leerkrachten aanspreekt. Ook wordt duidelijk dat de leerkrachten niet alleen naar de prestaties willen kijken bij leerlingen, dus of de leerlingen alleen maar A's scoren. Om ook kinderen eruit te halen die onderpresteren is het juist belangrijk om niet alleen naar de scores te kijken.

Verder wordt er ook gesproken over de competenties van de leerkracht zelf. Het is waarschijnlijk wenselijk om een competentielijst voor de leerkracht te maken met daarop een aantal punten waaraan een leerkracht moet voldoen om tegemoet te komen aan de leerbehoefte van de leerlingen. Dit idee komt van Van Gerven (2008) en hier is ook een voorbeeld van aangehaald;

- De groepsleerkracht is in staat een diagnostisch gesprek te voeren met een leerling op basis van de leerlingenvragenlijst

Het wordt verder onderzocht of het wenselijk is om volgens zo'n lijst te werken, en dit zou een aanzet kunnen zijn tot een vervolgonderzoek.

De bevinding van de leerkrachten is dat men eigenlijk zelf wel ziet wanneer een leerling 'slimmer' is dan andere leerlingen, maar dat leerkrachten er moeite mee hebben om te signaleren of er nog andere leerlingen zijn die in aanmerking kunnen komen voor de plusklas. Hiervoor zouden ze graag een signaleringsinstrument zien. Dit antwoord op mijn deelvraag is goed om mee te nemen in mijn uiteindelijke conclusie.

2.2 Welk signaleringsinstrument is er nu aanwezig op de school en wat zijn de bevindingen?

Het eerste gedeelte van deze deelvraag is niet lastig te beantwoorden. Het signaleringsinstrument dat nu op de school aanwezig is, is het SiDi-R protocol. Dit protocol is een gestructureerd signalerings- en diagnoseprotocol voor leerlingen van groep 1 tot en met 8, en het bevat instrumenten om de ontwikkelingsvoorsprong bij kleuters en de mate van een hoge begaafdheid in kaart te brengen.

Het uitgangspunt van dit protocol is dat er een onderscheid wordt gemaakt tussen de signaleringsfase en diagnosefase;

- Signalering, waarbij naar alle kinderen wordt gekeken
- Diagnose, waarbij het onderzoek bij een beperkte groep wordt voortgezet.

Om te weten te komen wat de bevindingen zijn over dit instrument vanuit de school heb ik een gesloten interview gehad met de directrice, waarvan ik hieronder verslag doe.

Op het moment wordt het protocol één keer in de twee jaar gebruikt in de groepen 2, 4 en 6. De leerlingen worden geobserveerd en de vragenlijsten, behorende bij het protocol, worden ingevuld. Officieel is een jaarlijkse screening gewenst, maar dit was te intensief en leverde niet veel nieuwe informatie op. Het enige onderdeel van het protocol wat wel jaarlijks terugkeert is de menstekening bij de kleuters. De resultaten van dit observeren worden gebruikt om te kijken of er bij deze leerling op een bepaald gebied gecompact wordt of niet.

In het interview worden een drietal bevindingen gegeven over de werking van het signaleringsinstrument;

- Het is zeer arbeidsintensief; de lijsten om in te vullen zijn lang, er moeten ongeveer 70 punten per kind worden ingevuld. De meeste klassen bevatten rond de 30 leerlingen, waardoor er veel tijd gaat zitten in het invullen van de vragenlijsten
- Het vertelt niet veel nieuws. De meeste leerkrachten hebben wel een beeld van de kinderen die zeer waarschijnlijk (hoog-)begaafd zijn. Het beeld wordt dan wel bevestigd, maar

de leerkracht heeft dan meer een houding van 'dat wist ik zonder lijst ook wel al'.

- De laatste (en voor de school de belangrijkste reden) is dat met dit protocol onderpresteerders er niet uitgehaald worden. Er wordt veel naar scores gekeken, maar als een leerling deze score niet haalt vanwege onderpresteren, komt deze leerling ook niet uit de observaties als (hoog-)begaafd. En juist deze leerlingen wil de school eruit halen, om ook voor hen het leren uitdagender te maken en om hen de plusklas aan te bieden.

Ook weet de directrice te vertellen wat het nieuwe instrument/protocol dan wel moet bevatten. Het moet in ieder geval gebruiksvriendelijk zijn. De leerling zou bijvoorbeeld zelf direct op de computer een vragenlijst kunnen invullen, waarbij de leerkracht de uitkomsten dan zo uit kan printen. Ook zou het dan makkelijk zijn als hierbij vragen voor de leerling tussen zitten waarbij de leerling kan aangeven hoe het zich voelt op school, of het meer aankan/wil of niet. Maar het belangrijkste wat het nieuwe instrument moet bevatten is dat de kans om onderpresteerders te signaleren vrij groot moet zijn.

2.3 Welke overige signaleringsinstrumenten zijn er en waarin onderscheiden ze zich?

In het theoriegedeelte van dit onderzoek heb alle informatie over de twee verschillende signaleringsinstrumenten op een rij gezet. Bij deze deelvraag zal ik aangeven op welke punten ze wezenlijk van elkaar verschillen.

Het signaleringsinstrument van Surplus gaat uit van de vier begaafdheids- en persoonlijkheidsfactoren, deze vormen de basis van het model. Zij gebruiken hiervoor ook het model van Gardner (1983). Surplus biedt verder twee mappen voor het uitzetten en uitvoeren van een structureel beleid voor de doelgroep in de basisschool. In die mappen wordt voor twee leeftijdscategorieën de werking van de map uitgelegd. Van elke leerling wordt een 'tekening' gemaakt en deze worden door medewerkers van het Surplus-Begaafdencentrum MHR onderzocht.

Het Digitaal Handelingsprotocol werkt anders. Vrijwel alles gebeurt op de computer, van het invullen tot het maken van een handelingsplan. De leerkrachten kunnen hier zelf mee aan de slag zodat de intern begeleider zich hier minder mee bezig hoeft te houden. Verder geeft deze methode op de computer een handelingsplan voor de leerling weer waarin advies wordt gegeven over een eventuele vervroegde doorstroming, over het eventueel compacten van methodes van taal, spelling, rekenen en dergelijke, over het selecteren van een passend verrijkingsaanbod en over pedagogische handelingsuggesties.

Wat denk ik vooral belangrijk is voor de school om te weten is dat bij het signaleringsinstrument van Surplus er nog regelmatig contact moet zijn met het centrum om de 'tekeningen' te overleggen en te laten onderzoeken. Bij het DHH komt, door de in te vullen vragenlijst, er gelijk een 'oordeel' uit en kunnen de leerkrachten hier onmiddellijk zelf mee aan de slag.

2.4 Is er binnen het signaleringsinstrument specifiek aandacht voor onderpresteerders?

2.4.1 Surplus en onderpresteren

Surplus geeft aan een signaleringsinstrument ontwikkeld te hebben wat zich richt op vijf profielen. Profiel 3, 4 en 5 hebben allen te maken met leerlingen die een 'probleem' hebben met hun hoogbegaafdheid. Hierin wordt niet specifiek onderpresteren genoemd, maar zeer waarschijnlijk is dit er wel een onderdeel van. Dit zou dan betekenen dat dit instrument zich ook richt op onderpresteerders. Om de onderpresteerders eruit te halen moet men langs de 'ladder', drie stappen volgen om een beeld van de leerling te schetsen. Onderdelen hiervan zijn; de surplus-schets, -tekening en -foto. Wat dit precies inhoudt wordt mij niet duidelijk, hiervoor is het raadzaam om, bij het uitproberen van dit instrument, een zichtzending aan te vragen.

2.4.2 Digitaal Handelingsprotocol Hoogbegaafdheid en onderpresteren

Het DHH onderscheidt heel duidelijk onderpresteerders in het signaleringsinstrument. Op hun website geven ze een antwoord op de volgende vraag;

"Klopt het dat het DHH onderpresteerders mist?"

Hierop geeft de site, dus de makers van het Handelingsprotocol, als antwoord dat er in het protocol een aantal mogelijkheden zijn opgenomen om onderpresteerders op te sporen. Bij het vermoeden van onderpresteren wordt geadviseerd de module signalering over te slaan, omdat het beeld hier nog te globaal is. Daardoor kunnen onderpresteerders gemist worden. Ook wordt in de fase diagnostiek nadrukkelijk gekeken naar de leer- en persoonlijkheidseigenschappen die kenmerkend zijn voor onderpresteerders en wordt aangegeven of er mogelijk sprake is van onderpresteren. Uiteindelijk kan via het doortoetsen een onderpresteerder worden opgespoord. Leerlingen die onderpresteren hebben vaak een didactische voorsprong op de groep terwijl de resultaten die passend zijn bij het groepsniveau tegenvallen.

Bij deze deelvraag zal ik een advies geven voor de implementatie van het signaleringsinstrument in de basisschool.

Bij het invoeren van zo'n instrument moeten er met een aantal zaken rekening worden gehouden. Is het wenselijk om leerlingen jaarlijks te testen? En moeten dan alle leerlingen getest worden? Of is het mogelijk om per twee jaar een aantal groepen te testen (bijvoorbeeld de groepen 2, 4, 6) en in overige gevallen als men vermoedens heeft van onderpresteren?

Voor het Surplus signaleringsinstrument geldt dat het eigenlijk in een project-vorm wordt aangeboden. Als je als school besluit het instrument aan te schaffen, wordt er een drie-jarig traject aangeboden waaraan de leerkrachten kunnen deelnemen om vertrouwd te raken met het instrument en de werking ervan. Volgens het MHR is het zelfs wenselijk om te investeren in minimaal 0,1 FTE voor een begeleider. Verder zegt het MHR op de site:

Dit projectplan is opgezet met oog voor de onderwijspraktijk, en zet in op een structurele en degelijke aanpak. Ook voor scholen die beperkte financiële middelen kunnen vrijmaken voor inspanningen voor de doelgroep, is de opzet van de Dolfijn-netwerk (fase 3) met beperkte fysieke contacten en functionele digitale coaching een haalbare optie. De stevige inbedding van het verrijkingsonderwijs in elke groep van de moederschool leidt op een natuurlijk wijze tot een cultuur met waardering voor de prestaties van de doelgroep. Door de groepsleraren nauw te betrekken bij het verrijkingsonderwijs is de continuïteit gewaarborgd.

Het Digitaal Handelingsprotocol Hoogbegaafdheid geeft daarentegen aan dat men, wanneer daar behoefte aan is, cursussen kan volgen om de implementatie van het protocol soepel te laten verlopen. Men kan zich op verschillende cursussen inschrijven en kan hierbij zelf kiezen naar welke cursus men wil. Dit alles is geheel vrijblijvend. Het is ook mogelijk om het protocol te bestellen en hier zelf mee aan de slag te gaan. Dit zou wel betekenen dat de school zelf moet bepalen hoe het instrument ingevoerd wordt. Daarin is dan wel weer zelf te bepalen hoe hoog de frequentie van het signaleren van leerlingen moet zijn. Het is daarbij volgens mij goed te doen om de leerlingen om de twee jaar te toetsen en bij vermoedens van onderpresteren kan men gelijk met de fase diagnostiek van het protocol beginnen. Alles gebeurt via de computer, waardoor de taaklast (het invullen van lijsten e.d.) verminderd zou moeten

worden. De leerkrachten kunnen dus zelf de observaties invoeren en ook de resultaten hiervan bekijken en bijhouden.

3. Conclusies en aanbevelingen

In het onderzoek ben ik als eerste tot de conclusie gekomen dat het huidige signaleringsinstrument waar de school op dit moment mee werkt niet goed past bij de visie van de school en de wensen van het team. De leerkrachten zijn van mening dat zij vooral zelf wel zien welke leerlingen sowieso in aanmerking komen voor een 'plusklas', maar ze zouden graag willen een instrument willen wat ook de leerlingen eruit haalt die onderpresteren, omdat dit in de klas niet altijd goed zichtbaar is.

Als antwoord op de andere deelvragen ben ik tot de conclusie gekomen dat er twee instrumenten zijn die zouden kunnen voldoen aan de wensen en eisen van het team en de directrice van de school. Deze instrumenten heb ik beide besproken. Als ik daarbij rekening houdt met de wensen van het team, de directrice en de visie van de school, dan lijkt mij het Digitaal Handelingsprotocol het meest geschikt voor de school. In het DHH is er ruimte voor het signaleren van onderpresteerders, dit was eigenlijk een groot punt wat naar voren moest komen in het nieuwe instrument. Verder kunnen alle signaleringen en resultaten verwerkt worden in de computer, wat zorgt voor een tijdsbesparing voor de leerkrachten en de intern begeleider. Bij het Surplus instrument is het eigenlijk noodzakelijk om, voor goede resultaten, een driejarig traject in te gaan. Dit is niet wat de school wil en dit zal dan ook waarschijnlijk een punt zijn waarop de leerkrachten dit instrument af zullen wijzen. Het DHH is wat dat betreft makkelijker; door de 'tutorials' op de website kunnen leerkrachten zichzelf onderwijzen, en mocht dit nog een probleem zijn dan zijn er cursussen waar de leerkrachten aan deel kunnen nemen.

Ik zou aanbevelen om (een zichtversie van) dit instrument te bestellen en dit eerst op een klas uit te proberen. Zo kan gekeken worden of het echt eenvoudig is om alles in te voeren en of het protocol goed aansluit op de eigen methodes (met het oog op het compacten e.d.). Ook kan er dan precies gekeken worden naar hoe het protocol de onderpresteerders opspoor.

Ook zal ik een advies geven voor de implementatie van het signaleringsinstrument in de basisschool.

Bij het invoeren van zo'n instrument moeten er met een aantal zaken rekening worden gehouden. Is het wenselijk om leerlingen jaarlijks te testen? En moeten dan alle leerlingen getest worden? Of is het mogelijk om per twee jaar een aantal groepen te testen

(bijvoorbeeld de groepen 2, 4, 6) en in overige gevallen als men vermoedens heeft van onderpresteren?

Voor het Surplus signaleringsinstrument geldt dat het eigenlijk in een project-vorm wordt aangeboden. Als je als school besluit het instrument aan te schaffen, wordt er een drie-jarig traject aangeboden waaraan de leerkrachten kunnen deelnemen om vertrouwd te raken met het instrument en de werking ervan. Volgens het MHR is het zelfs wenselijk om te investeren in minimaal 0,1 FTE voor een begeleider. Verder zegt het MHR op de site:

Dit projectplan is opgezet met oog voor de onderwijspraktijk, en zet in op een structurele en degelijke aanpak. Ook voor scholen die beperkte financiële middelen kunnen vrijmaken voor inspanningen voor de doelgroep, is de opzet van de Dolfijn-netwerk (fase 3) met beperkte fysieke contacten en functionele digitale coaching een haalbare optie. De stevige inbedding van het verrijkingsonderwijs in elke groep van de moederschool leidt op een natuurlijk wijze tot een cultuur met waardering voor de prestaties van de doelgroep. Door de groepsleraren nauw te betrekken bij het verrijkingsonderwijs is de continuïteit gewaarborgd.

Het Digitaal Handelingsprotocol Hoogbegaafdheid geeft daarentegen aan dat men, wanneer daar behoefte aan is, cursussen kan volgen om de implementatie van het protocol soepel te laten verlopen. Men kan zich op verschillende cursussen inschrijven en kan hierbij zelf kiezen naar welke cursus men wil. Dit alles is geheel vrijblijvend. Het is ook mogelijk om het protocol te bestellen en hier zelf mee aan de slag te gaan. Dit zou wel betekenen dat de school zelf moet bepalen hoe het instrument ingevoerd wordt. Daarin is dan wel weer zelf te bepalen hoe hoog de frequentie van het signaleren van leerlingen moet zijn. Het is daarbij volgens mij goed te doen om de leerlingen om de twee jaar te toetsen en bij vermoedens van onderpresteren kan men gelijk met de fase diagnostiek van het protocol beginnen. Alles gebeurd via de computer, waardoor de taaklast (het invullen van lijsten e.d.) verminderd zou moeten worden. De leerkrachten kunnen dus zelf de observaties invoeren en ook de resultaten hiervan bekijken en bijhouden.

4. Reflectie

Ik reflecteer mijn educational research aan de hand van het model van Korthagen, wat is opgebouwd in vijf stappen van reflectie.

1. Handelen

Om ervoor te zorgen dat mijn onderzoek ook voor waarde zou kunnen zijn voor de school waar ik werk, ben ik als eerste in gesprek gegaan met de directrice om over mogelijke onderwerpen voor een onderzoek te praten. Zelf had ik een aantal onderwerpen bedacht die voor de school interessant zouden kunnen zijn. Graag wilde ik iets doen met het excellentieproject waar de school aan deelneemt, of ik wilde iets doen met het Engels onderwijs. In het gesprek met de directrice kwam naar voren dat het Engels onderwijs in alle klassen een jaar eerder al door een Pabo-studente was onderzocht. Hoewel een bachelor-onderzoek wel anders is dan een master-onderzoek, zagen we wel dat de resultaten van het onderzoek dusdanig duidelijk waren dat er geen andere of nieuwe onderzoeksvragen uit kwamen. Daardoor kwamen we al vrij snel uit op het excellentieproject. Samen hebben we besloten dat het zeer relevant was om een nieuw signaleringsinstrument voor hoogbegaafdheid aan te schaffen en dat het relevant was om verschillende instrumenten te onderzoeken.

2. Terugblikken

Ik ben erg blij dat ik ervoor gekozen heb een onderzoek in het belang van de school te doen. Zo had ik zelf het idee dat mijn onderzoek ertoe deed en dat het ook goed opgezet moest worden, omdat er uiteindelijk ook echt naar gekeken en geluisterd zou worden. Verder kon het team mij ook goed helpen in mijn onderzoek. Twee teamleden hebben zich gespecialiseerd in het excellentieproject en wisten mij dan ook veel te vertellen over de gang van zaken op school met betrekking tot hoogbegaafdheid. Ook omdat ik nog niet lang op deze school werk, is dat goed geweest, het heeft mijn kennis omtrent het hele excellentieproject sterk vergroot. Over de manier waarop het onderzoek verlopen is ben ik ook tevreden. Wel liep ik soms achter op mijn tijdschema, voornamelijk doordat er ook andere opdrachten vanuit de opleiding waren gegeven die op dat moment even voorrang hadden vanwege een eerdere inleverdatum. Toch heeft mij dit uiteindelijk niet gestoord om het ER op tijd af te krijgen.

In de tweede versie heb ik de adviezen die ik heb gekregen geprobeerd toe te passen en heb ik mijn ER aangepast. Eén punt van kritiek vond ik moeilijk aan te passen, omdat dit iets wezenlijks van de ER vormde, en dat was het punt dat de deelvragen de onderzoeksvraag niet dekten. Om dit te veranderen zou het hele

onderzoek moeten veranderen, want andere vragen leiden vaak ook tot andere antwoorden. Dit punt neem ik zeker mee naar mijn volgende onderzoek, hierbij zal ik er dan voor zorgen dat ik deelvragen opstel die een goed antwoord kunnen geven op de onderzoeksvraag.

3. Formuleren van essentiële aspecten

Essentieel in mijn onderzoek bleek uiteindelijk de rol van onderpresteerders in het signaleringsinstrument. Bij de eerste opstelling van de onderzoeksvragen kwam deze rol nog niet heel duidelijk naar voren, maar door mijn gesprek met de directrice werd duidelijk dat dit toch een zeer belangrijke rol moest spelen. Het zou er eigenlijk op neer komen dat, mocht een instrument weinig tot geen aandacht besteden aan onderpresteerders, dat instrument bijna per definitie al niet gekozen zou worden. Het was dus zeer belangrijk voor mijn onderzoek om rekening te houden met onderpresteerders. Dit bleek lastig; er zijn al weinig signaleringsinstrumenten met betrekking tot hoogbegaafdheid, en dan moesten ze ook nog aan bepaalde eisen voldoen. Uiteindelijk heb ik twee instrumenten gevonden die aan de eisen van de school zouden kunnen voldoen, en deze heb ik naast elkaar gelegd. Over onderpresteren zelf was veel te vinden, in de literatuur maar ook op het internet, waar vele lijsten circuleren met kenmerken van onderpresteren. Aan deze lijsten alleen had ik niet veel om voor het onderzoek te gebruiken, omdat het echt moest gaan om een instrument waarbij men bepaalde voorgeschreven stappen moet nemen om tot een indicatie te komen.

4. Alternatieven

Er zijn weinig alternatieven te noemen voor dit onderzoek. Zoals ik eerder al zei zijn er weinig erkende signaleringsinstrumenten op de markt. Eén van die leidende instrumenten beviel niet bij onze school, waardoor er eigenlijk nog maar twee overbleven, die daarbij ook nog eens rekening hielden met onderpresteren.

5. Uitproberen

Voor de school is het nu zaak een (zicht-)zending te bestellen van het instrument van hun keuze. Hier zou iemand dan mee moeten werken om te kijken of het aansluit op de wensen van de leerkrachten, of het tijdsbesparend(er) is en of onderpresteerders ook opvallen. Ook kan er met die zending uitgezocht worden hoe de school het beste het instrument kan invoeren; of er jaarlijks getoetst moet worden, of het voor alle leerlingen moet worden ingevuld of alleen bij vermoedens van hoogbegaafdheid of onderpresteren, enzovoorts. Het zou ook interessant zijn om, in het kader van het volgend onderzoek in de tweede fase van de

opleiding, dit zelf uit te proberen en hier zelf weer een onderzoek naar te verrichten.

Literatuurlijst

Busato, V.(2000). *Intelligentie – zin en onzin*. Lisse: Swets & Zeitlinger B.V.

Busato, V. (2007) Kwart eeuw School VragenLijst. *Talent – tijdschrift over hoogbegaafdheid*, 2, 24-25

Gerven, E. van, (2001) *Zicht op hoogbegaafdheid – Handboek voor leerkrachten in het basisonderwijs*. Utrecht: Uitgeverij LEMMA BV

Gerven, E. van, (red.) (2009). *Handboek hoogbegaafdheid*. Assen; Van Gorcum BV

Gerven, E. van, (2008). *Slim beleid. Keuzes en consequenties bij beleid voor hoogbegaafde leerlingen in het basisonderwijs*. Assen; van Gorcum BV.

Gerven, E. van,(2008) Onderduiken: onderpresterende hoogbegaafde leerlingen. *Tijdschrift voor Remedial Teaching*, 5, 6-10

Harinck, F. (2009) *Basisprincipes praktijkonderzoek*. Antwerpen-Apeldoorn; Garant

Keeman, P. (2007) Het doorzetten verleerd. *Talent – tijdschrift over hoogbegaafdheid*, 1, 21

Oost, H. en Markenhof, A. (2006) *Een onderzoek voorbereiden*. Baarn; HB-uitgevers

Post, Y. (2005) Intelligentieonderzoek - Waarom welke test? *Talent – tijdschrift over hoogbegaafdheid*, 6, 38-40

Tijdschrift Talent – jaargang 12 – nummer 1 – februari 2010 – blz. 12 t/m 14 – auteur; Marrigje de Bok – Titel; ‘Je moet ze laten gaan. Ze kunnen zo veel!’ Begaafdheidsprofielschool ‘t Kiemveld bij Den Bosch.

Internetpublicaties

www.surplus-begaafden.nl, geraadpleegd vanaf december 2009

www.tijdschrift-talent.nl, geraadpleegd op 22-11-2009

www.eduforce.nl/hoogbegaafdheid, geraadpleegd vanaf december 2009

www.hulpbijhoogbegaafdheid.be, geraadpleegd vanaf 02-02-2010

Haartmans, J. *Intelligentie-onderzoek met de WISC-RN en de WAIS-III NL/V-test*, geraadpleegd 16-01-2010, via www.pobos.nl/downloads/artikelintelligentie.pdf

Heller, K.A. (2004) *Identification of Gifted en Talented Students*. Geraadpleegd 22-04-2010, via http://www.cps.nl/documents/Identification_of_Gifted_and_Talented_students.pdf

<http://www.testresearch.nl/sonr/index.html>, geraadpleegd op 02-02-2010

<http://www.toptoets.nl/nl/page12.asp>, geraadpleegd op 16-04-2010

Romeijn, M. (2008) *Hoogbegaafdheid. Beleidsplan bij onderpresteerders*. Geraadpleegd 22-04-2010, via <http://www.hbo-kennisbank.nl/nl/page/hborecord.view/show?uploadId=saxionhogeschool%3Aoai%3Adms01.saxion.nl%3AC12574DB0035266D%2FD5183F036A62EDDDC12574DB0062FDB0>